

“RASPOJASANA” SLAVONIJA

Imamo i za Slavoniju epiteton: “raspojasana”. Riječ ta u prvotnom značenju kazuje o nečem raspasanom, odriješenom i raskopčanom, a u drugom, epitetskom značenju treba da kaže da je nešto veselo, nestašno, razbludno, lakoumno, mahnito, razuzdano itd. I tako imamo za hrvatske zemlje svuda po jedan vječni i nužni epiteton: zapuštena Dalmacija, ponosna Bosna, progonjena Hrvatska i raspojasana Slavonija.

Kako zamišlja, recimo, dobroćudni kajkavac ovu raspojasanost? U Slavoniji, zemlji tamo iza Siska, samo se uživa, pije, pleše i griješi. Odande nam dolaze vijesti o umorstvima, odande nam stižu ljudi veseli, bučni i dobre volje, koji piju i troše u obilju; tamo su zamamne snaše s okruglim bokovima i zamamnim cjelovima, tamo je neki gajdaš, tamburaš, Ciganin što mahnito svira, a kolo se prepliće, dukati zvekću na prsima što mirišu po bosiljku; tamo se drže prela i divani, zbivaju se preljubi i zločinstva. Dosta je da “gospodin” zaviri, pa eto mu jato ljepotica; dosta je da digne obrvu, već mu sjeđaju na koljeno. Divlji, neuk seljak što ore još drvenim plugom samo pije i pije, u pijanstvu se tuče i ubija, pa napučuje kaznionu u Mitrovici. Međutim stranac, dindušmanin roda našega, bahati Mađar i lukavi Nijemac, kupuje zemlju našega seljaka i naseljava se, organizira se, gradi sebi škole i potiskuje Hrvata u Hrvatskoj. Takva je ta “raspojasana” Slavonija u oku čovjeka koji ju nije vidio. Zapuštena, propala, ali bogata..., u kojoj leže mrtvi kapitali Kozarčevi.

Da se doista mora tako misliti na našem zapadu, sili nas i literatura koja donosi neke priče iz tisuć i jedne noći o toj zemlji bluda i obilja. Poznata je sa svojih lijepih i lakoumnih žena Babina Greda, gdje će ti se podati svaka žena imaš li samo gospodski kaput. Došao si u selo i odsjeo u gostioni, i gle, podeš da legneš, a u tvom krevetu leži: ne žena, već andeo!

Naši Primorci i zapadni Hrvati znadu kadšto i zaći u slavonski orijent, onako letimice, i vraćaju se ogorčeni kao i Nijemci kad posjete orijent. Fali im konfort. Tamo nema urednih zahoda, jela su paprena, ceste prašne ili blatne, same močvare, nečistoća, pijanstvo i glupost. *Lisičar* je jednom prilikom opisao svoj put od Vrpolja do Đakova i napisao toliko neistina o Slavoniji koliko ne bi mogao ni dopisnik harkatističkog lista u Njemačkoj. Zapadnjacima našim smetaju slavonske gaće, nedostaje im krasan običaj *križevačkih statuta*, tamo na orijentu nemaju ljudi izglačanih hlača i visokoga ovratnika, nekako su prosti u općenju, maze se i otežu u govoru. A seljak je neradin. Evo primjera od neki dan: "Novi list" donosi u feljtonu pripovijest *Paroh i popo*, prijevod s *njemačkoga*. Neki je Viktor von Reisner autor ove pripovijesti. U br. 262. piše doslovce ovo: "... seljaci igraju (u selu Mirkovcu) veliku gospodu, to jest: leže gotovo čitav dan na klupi od peći, bulje bez misli u zrak i gledaju mirno kako se žene i djeca naprežu. Ostalo još vrijeme sjede u birtiji za bocom šljivovice, pravdaju se o carevoj bradi i biju kad se povrate kući, da ipak ne budu sasma bez posla, ženu i djecu."

Tako piše njemački pisac, a ovakovo mnijenje o Slavoniji širi po Primorju hrvatski list! I to vjeruju Hrvati, jer im horizont hrvatske domovine ne seže dalje od Siska.

Kako je Slavonija mogla doći na ovakav glas? Što je ponukalo pisce da baš ovako pišu o Slavoniji? Prije svega, nepoznavanje života u Slavoniji, nehaj za ovu zemlju i površnost u posmatranju pojava iz slavonskoga života.

Slavonija nije nikakav poseban individualitet u Hrvatskoj, ni po čemu ne čini kakvu zaokruženu cjelinu, pa se zato i ne razlikuje od ostale Hrvatske naročitim načinom svoga života, običaja, morala. Jest, ima diferencija između pojedinih slavonskih običaja u slavonskim općinama i onima po jugu i zapadu hrvatskih zemalja, ali te se razlike opažaju i unutar same Slavonije, kao i unutar Bosne, Dalmacije i Hrvatske. U Slavoniji, istina, vlada blagostanje jer slavonski prapor obilno rodi pšenicom, kukuruzom i vinom, a bogat je seljački momak svuda na svijetu objesniji od siromašnoga; slavonska

djevojka voli nakite kao i zagorska, bosanska i dalmatinska djevojka, ona ih pače i nosi, voli se prikazati lijepo i bogato odjevena, a i može to. Tim vara oko stranca, koji u tom vidi rasipanje imetka. Možda je nekada i podašnija bila u ljubavi, dok su po Krajini bile vojničke posade, oficiri i krepki momci, ali simpatije djevojaka prema vojnicima nisu nikada manje po gradovima izvan nekadašnje Vojne krajine negoli su tamo bile. Za primjer tobožnjega nemorala okužene i bolesne Slavonije neka posluži samo ovo. U babogredskoj zdravstvenoj općini ima na 16 000 duša četiri slučaja kapavca i dva slučaja sifilisa. U mjestu od 4 000 duša ima deset prostitutka. Baš kao i drugdje na svijetu, pače i manje. I to u ozloglašenoj Babinjoj Gredi.

Pa ipak se ne mogu opovrći činjenice da u Slavoniju prodire sve više stranaca, da se sve više naseljavaju Mađari i Nijemci i da kupuju zemljište našega seljaka, da se kulturno jačaju i da sve svjesnije istupaju u javnosti. Koji su tome razlozi i kako da se to zapriječi?

Konstatirajmo najprije fakta. Po brojanju od 1900. iznosilo je pučanstvo triju slavonskih županija 854 201 dušu. Od toga je bilo 70 599 Mađara i 123 469 Nijemaca, ukupno 194 068 mađarskoga i njemačkoga pučanstva ili jedna petina sveukupnog stanovništva, dok je Hrvata i Srba bilo 608 470 žitelja. Stranaca je bilo najviše u Srijemu, gdje od 381 739 žitelja bilo je 23 539 Mađara, 67 027 Nijemaca, a 269 342 Hrvata i Srba. Ovdje čini dakle njemačko-mađarsko pučanstvo 23,7%, skoro četvrtinu, a po popisu od 1910, koji još nije objelodanjen, bit će taj procenat po svoj prilici i veći. Našega elementa u Slavoniji ne nestaje, on samo dolazi u sve čudniji brojni odnošaj prema naseljenicima, jer njihov broj raste sve više, ali naš elemenat ipak ne propada. Slavonija je za svoje bogatstvo preslabo napućena zemlja, pa nam se naseljavanjem stranaca čini da domaći elemenat izumire, dok njegov broj samo slabo raste, a prirast izvana biva nenaravno sve veći. Nijemci se sele poglavito iz Bačke u Srijem, a Mađari dižu kolonije uz željezničke postaje. Čudno je i nije čudno da Mađara nema u krajevima gdje još nema željeznice, ili, ako

ih ima, u tako su skromnom broju da su od slabe opasnosti. Zašto dolaze stranci baš onamo? Po mnijenju onoga gospodina von Reisnera sigurno samo zato što je domaći, autohtoni živalj tako slabo otporan, nesposoban za rad, da mora dolaziti stranac s velikom kulturnom misijom. Nijemac izvrsno obrađuje polja, ali pogledajte oranice srijemske i recite koje su njemačke, a koje hrvatske.

I nećete naći razlike. Nije istina da naš seljak lošije obrađuje svoju zemlju. Nije nadalje ni to istina da je slabo otporan. Ima primjera denacionalizovanja Hrvata, gdje su došli i u manjinu, ali ima i obratnih primjera. Narodni je duh sačuvan u autohtonom pučanstvu Slavonije u potpunoj čistoći i slavonski inteligenat nije se dao nikada odnaroditi. A koliko npr. imamo rođenih Hrvata, pravih Hrvata u sredini Zagreba, koji okretnije govore njemački negoli hrvatski? Svatko od nas poznaje po nekoliko takve gospode. Hrvatska je inteligencija u Slavoniji posve *narodna* i nema opasnosti da bi se ona odnarodila. Stranac dolazi u Slavoniju radi zemlje, plodne i bogate, koja u samom Srijemu, dakle u petini Hrvatske, plaća trećinu sveukupnoga zemljarsinskoga poreza. Da je u Zagorju i Lici ovakva zemlja, i tu bi bilo stranaca, i Nijemaca i Mađara i Židova. Nije otpornost Zagorca jača, već mu je zemlja lošija.

Pitanje je kako bi se moglo predusresti useljavanju stranaca u Slavoniju. Pomislimo najprije kako je omogućeno bilo naseljavanje. Zemlja je u Slavoniji pred nekoliko decenija bila, naravski, mnogo jeftinija nego što je danas, a i danas je jeftinija od one u bogatim krajevima Bačke i Banata. Prodavši Švaba svoj posjed u Bačkoj, mogao je dvostruko toliko zemljišta dobiti u Slavoniji, zemljišta gotovo istoga kvaliteta. Banke naše nisu davale mnogo veći zajam za srijemsku zemlju negoli za zagorsku i zato je i cijena zemljišta bila niska. Stranac je davao više i domaći je seljak uzajmio, pa i prodao svoj posjed ili barem jedan dio svoga posjeda. Danas je cijena zemljištu rapidno poskočila, pa Nijemac često prodaje zemlju u Srijemu da jeftinije kupi u zapadnoj Slavoniji. Zagrebački zavodi povisiše zajam na zemljište, ali ga povisiše i mađar-

ske banke. Smiješan je zahtjev u ime patriotizma da čovjek uzme manje od domaćega bankara kad mu strani nudi više. Je li dakle krivnja na "zapuštenom" seljaku slavonskom ako mu zemlju opterećuju dugovi iz mađarskih zavoda? Birokratizam podružnica zagrebačkih zavoda uništava kredit domaćem čovjeku. Evo jedan klasičan primjer. Dva veća posjednika imaju 4 000 metričkih centa kukuruza, što danas vrijedi po prilici 60 000 K. Oni neće odmah da prodadu prirodu, jer čekaju bolju cijenu, ali im je potreban novac za upravu gospodarstva. Što će? Da dignu predujam na svoj prirodu? Treba im 10 000 K, dakle svota koju vrijednost priroda višestruko nadmašuje. I ne mogu dobiti predujma u cijeloj Hrvatskoj. Ne mogu dobiti jer Poljodjelska banka ne daje ovako visokih zajmova, jer seoski zavodi nemaju dovoljno kapitala i traže ogroman kamatnjak, jer se veći zavodi ne bave ovakvim poslovima; preostaje im samo trgovac Židov, koji za prodaju ovalike zalihe traži 2 krune po mtc. razlike (*Spannung*), što u ovom slučaju čini 8 000 K gubitka posjednicima na račun Židova, a treba im 10 000 K!

Razlog da su se stranci u Slavoniji pomogli leži u neshvaćanju tamošnjih prilika sa strane naših novčanih zavoda. I onda vičemo na osječku novu Slavonsku banku što će vući naš narodni kapital u mađarske džepove! Oni su trgovci i znadu procijeniti prilike i uvažiti ih, pa rade u svoju korist. Slavonija biva iscrpljivana od stranca, a morao bi ju iscrpljivati domaći čovjek. Eno nam divnoga primjera Italije, koja investira u krvavu operaciju tripolitansku milijune, očekujući ekonomsku korist za prenapučene svoje krajeve, dok Hrvati imaju svoj bogatiji Tripolis i prepuštaju ga strancu namjesto da punom šakom zagrabe ono što je još naše. Ali se zato zadovoljavamo uzdasima o raspojasanoj Slavoniji!

Jest, zbiva se da seljak propada, iako to nije općenit pojava. Propada nacionalno jer ga ne podupire hrvatska javnost. Jeste li čitali u našim novinama kadgod članak o potrebnim željeznicama u Slavoniji? Kako se izigrava Zemun, Brod, Vukovar, Patrovaradin? Kako u najprometnijim krajevima nema valjane veze ili nikakve? Kako nemamo hrvatskog pa-

robrodarskog društva na najvećoj rijeci srednje Evrope? Koliko nas ima dobrih i žestokih Hrvata koji tek iz pjesama znamo da i Dunav čini jedan dio hrvatske granice? Je li naša javnost bila zainteresovana slavonskim ekonomskim pitanjima ikada? Društvo Ćirila i Metoda dalo je pravo na prodaju svojih žigica bečkom tvorničaru jer *nije znalo* da u Osijeku postoji tvornica žigica. Čitamo o tvornicama u okolici Zagreba kao da su prve i jedine, a u Slavoniji su takove već odavna. Popratite samo vijesti naših novina sada prilikom novih izbora i vidjet ćete da ćemo tek par dana poslije izbora saznati za istinit rezultat izbora u Slavoniji. Tko bi se interesirao za ono što je dalje od Siska? Hrvatska, prava Hrvatska pruža se za prosječnog zagrebačkog Hrvata još najdalje uzduž željezničke pruge do Broda. Zaista i ne čujete hrvatski na željeznici dalje od Broda do Zemuna. A dopisi iz Slavonije? Ali prestanimo s jadicovkama! Dosta je. Više je nego jasno da se naša *javnost* nikada nije interesirala za Slavoniju.

A kako se stvara pojam o domovini nego baš uputom javnosti u sve što je u njoj, u toj "lijepoj našoj domovini". Kako se stvara nacionalni osjećaj ako ne podržavanjem svijesti zajednice? Ima li ta inicijativa jedinstva polaziti iz Zagreba u Slavoniju ili obratno? Zagreb kao glavni grad treba da okuplja oko sebe sve dobre narodne elemente, a ne da na njih zaboravlja; a glavna riječ Zagreba nije u djelovanju činovništva, već u zagrebačkim novinama. Zagreb još nije trgovački *centrum* za Slavoniju, ali je zato politički i nacionalni, pa bi morao to svoje mjesto ne samo zadržati već i učvrstiti. Međutim što vidimo? Zagreb ne mari za provinciju. Naše su novine, pisane počesto lošim jezikom, prepune redarstvenih vijesti i domaćih vijesti o požarima, pregaženjima, izvještajima o nogometu (i po dva velika stupca), šaljivim člancima u kajkavskom dijalektu, sve samim stvarima koje nimalo ne mogu zainteresovati čovjeka preko Lonje, a kamoli Podunavca, Bačvanina, Istranina, Dalmatinca i Bosanca. Zaista, zagrebačke su novine samo lokalne novine, a ne hrvatske. Jer Hrvatska je veća nego što to *osjećaju* gospoda po redakcijama. Upućeni smo zato u provinciji na svoje listove, iz kojih

zagrebački organi znadu kadšto da ispišu koje umorstvo u Šašincima ili silovanje u Đeletovcima. Pa što vidimo dalje? Da zagrebačke novine imaju sve manje pretplatnika čim dalje polazimo prema istoku, a zauzvrat slavonske novine jedva da dolaze u neslavonske županije. Dionice "Narodne obrane" ne prijeđoše granice Slavonije, pa ipak se od Slavonije traže žrtve za *opći interes*, mada se ne računa na nju kad treba dijeliti pomoći. Kolikom se opširnošću znadu da bave naši listovi pitanjem međumurskim, kako periodički donose članke o Hrvatima u Željeznoj županiji izvan Međumurja i onima iz okolice Šopronja; pa tko se ne sjeća niza članaka po svim novinama i časopisima o Hrvatima u Moravskoj, u okolici Beča, pače i o onima u južnoj Italiji! U tom leži neka gesta vevlasti, koja se interesuje za svoje državljane rasijane po svijetu. A evo imamo domaće naše najčistije Hrvate, o kojima šampamo "raspojasane" bajke ne mareći ni toliko za njih da ih učinimo pravim Hrvatima, koji će u Zagreb gledati s povjerenjem i ljubavlju.

Još nije svršen rad ujedinjenja Hrvata. Ilirski je preporod bio suviše romantičan a da zahvati čak do Dunava, da od Šokca stvori Ilirca. Pred trideset godina donosi "Obzor" dopise iz Vukovara koji glase po prilici onako kao da su pisani iz današnjega Kragujevca. Prvi su naprednjaci počeli hrvatski pokret u Slavoniji, ali ga još nisu dokraja proveli. Još nije svršen rad oko ujedinjenja Hrvata ni u Hrvatskoj samoj. Još se stide srijemski momci da glasno za sebe reknu da su Hrvati. A zašto? Tko je taj Hrvat kojega progoni oblast pogodujući Švabi? Nijemac je pouzdan jer je uz oblast, on uživa koristi i privilegija, jer će glasovati kako je "poželjno". Domaći je čovjek nepouzdan, jer će htjeti da bude opozicionalan. Progoni i zapostavljanja padaju na domaćega čovjeka, na Hrvata, pa može li taj narod imponirati doseljenome strancu? Čim se može dignuti svijest i ponos Hrvata koji je još donedavna bio Šokac? Kako da cijeni Nijemac hrvatstvo kad ga same vlasti, hrvatske vlasti, izigravaju? I onda da stranac ne traži i više, da ne zahtijeva autonomiju, škole i svoj jezik u crkvi? Kako da ne diže školā kad u novonaseljenim općinama nema hr-

vatske škole? Hoćemo li od stranca tražiti da zahtijeva hrvatske škole kad mu vlada pušta njemačke i mađarske? Sve samo suvišna pitanja, retorska pitanja, u kojima i leži porazan odgovor, rječitiji od ikoje optužbe. Nijemac je danas ugledan kod nas, a Hrvat je sumnjiv. To je politički odgoj oblasti. I onda se predlažu za spasenje Slavonije neki odbori: moralni i politički, u kojima bi opet oblasti vodile glavnu riječ!

Hoćemo li da Slavoniju povučemo u horizont hrvatstva, potrebno je preudeliti rad za krajeve što su od Zagreba dalje od 100 kilometara. Napustiti umne savjete za Slavoniju, kao npr. da po vinogradima treba lepezom tjerati leptire, kako radnici treba da dobivaju 2 K nadnice (a dobivaju u žetvenoj sezoni 4 K i više) i slične besmislice koje dolaze iz pisarne čovjeka bez poznavanja ljudi, čovjeka koji *samilosno* voli narod. Računajmo s narodom kao s inteligentnom masom, a ne kao s gluhonjemacima i analfabetima!

Nijemci možda ni izdaleka ne bi bili ovako opasni kako jesu da im se nije posvetilo više pažnje u lokalnim napadajima. Kako su se znali asimilirati njihovi djedovi, znali bi se i oni. A ne zaboravimo pri tome da su u njihov broj uračunani i Židovi, a i mnogi nenijemci tamo gdje su statistiku vodili srpski radikali.

Ako se može govoriti o čijoj raspojasanosti, ta riječ pristaje baš našoj *neslavonskoj* javnosti, koja "raspojasano" gleda u Slavoniju, "provinciju", s ignorancijom onoga mladića iz *Charleyove tetke* koji zna za Braziliju samo to da nam odande dolaze najljepši majmuni. Tako znamo i o Slavoniji, da tamo živi neki raspojasani narod i u dokolici ga se sjetimo, potkrijepljeni lektirom von Reisnera, a i "modernih" slavonskih pisaca, koji nastavljaju ovu pjesmu o feačkom životu u Slavoniji. Slavonija je u literaturi postala zemlja lotofaga i sretno ostrvo sirena, u kojoj žive satiri, Najade i nimfe.

Skinimo tu koprenu raspojasanosti s imena zemlje koja rodi pšenicom, kukuruzom, vinom, hmeljem i repom, naseљene narodom koji nam je dao ljude visoke kulture i koja će nam biti riznicom, mada ne teku po njoj rijeke meda i mlijeka, ako uvažimo da po njenim ravnicama prolaze najpromet-

nijii trgovački putovi Evrope, koji su sve prije negoli putovi hrvatske trgovine. Putovi ti prolaze mimo hrvatske misli, jer ona voli da gleda u snašine kiljere i da sluša slavonske pjesme, a zaboravlja da svakim vlakom dolaze novi stranci koji napućuju bogatu zemlju jer je još prazna. Tko bude htio, osvojiti će Slavoniju ekonomski, a zalud nam je onda govoriti o državnom pravu.

I još nešto. Pođete li u Slavoniju, ne tražite Pariza u Babinoj Gredi!

Razgovori, 1922.